

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сийплові Микола Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасна збройна агресія російської федерації (рф) проти України, яка здійснюється не лише у військовій, але є інших сферах, зумовлює державу застосовувати додаткові механізми захисту національної безпеки, у тому числі й обмеження прав громадян на інформацію в інтересах забезпечення національної безпеки за допомогою кримінально-правових норм. У цьому контексті є важливим, на нашу думку, досвід робочої групи з питань розвитку кримінального права, яка відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи» підготувала підсумковий варіант проєкту Кримінального кодексу України (КК) в редакції станом на 30 січня 2023 року.

Проєкт КК передбачає у книзі дев'ятій «Кримінальні правопорушення проти держави» розділ 9.1. «Злочини проти державної безпеки»¹. Цей розділ передбачає 14 статей, які містять роз'яснюючі (ст. 9.1.1) та забороняючі (ст. 9.1.2–9.1.14) норми. Так, стаття 9.1.1. «Значення термінів, вжитих у цьому Розділі» дає визначення певної термінології, яка вживається в цьому розділі. Таку ідею формування на початку розділу норм-дефініцій у цілому слід підтримати². Однак, окремі з них, зокрема таке поняття, як «здійснення інформаційної діяльності» («створення, збирання, одержання, зберігання, використання чи поширення інформації з метою забезпечити підтримку державі-агресору та спричинити шкоду Україні» – п. 4 ст. 9.1.1 проєкту КК)³ викликає дискусію. Вчинення вказаних дій передбачає дві обов'язкові

¹ Кримінальний кодекс України : проєкт (станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

² Кузнецов В.В., Сийплові М.В., Формування поняття «державо-агресор» в проєкті Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 14 березня 2023 р. м. Рівне : МЕРУ, 2023. С. 103-107.

³ Кримінальний кодекс України : проєкт (станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

мети – забезпечення підтримки держави-агресора та спричинення шкоди Україні. На нашу думку, наявність вказаних обов’язкових цілей ускладнює процес доведення вини особи. Довести мету – «спричинити шкоду Україні», не завжди є можливим, оскільки особа може презентувати інші цілі, а ставлення до згаданої мети може полягати в непрямому умислі. Отже, вважаємо, доцільним у зазначеному понятті обмежитися вказівкою на єдину мету – забезпечення підтримки держави-агресора⁴.

Безперечно такий кримінально-правовий механізм обмеження інформаційної діяльності має виняткову важливість і актуальність для забезпечення національної безпеки.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» загрози національній безпеці України – це явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України⁵. Такою загрозою виступає, зокрема, загарбницька ніким не спровокована широкомасштабна війна російської федерації (рф) проти України, у тому числі в інформаційному просторі. В результаті цієї війни відносно розповсюдженим стало таке явище, як колабораціонізм.

Законом України від 03 березня 2022 року № 2108-ІХ Кримінальний кодекс України було доповнено новою статтею 111-1, якою встановлено кримінальну відповідальність за «колабораційну діяльність». Частина шоста цієї статті передбачає кримінальну відповідальність за організацію та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах⁶.

На території України «український колабораціонізм» виник в період Другої світової війни, коли йшлося про співдію українців із нацистами та німецькою окупаційною владою. Отже, природа колабораціонізму має більше історичний характер, ніж кримінально-правовий⁷.

⁴ Кузнецов В.В., Сийпюкі М.В., Нестерова І.А. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. Аналітично-порівняльному правознавстві. Випуск 1. 2023 рік. С. 486.

⁵ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 10.04.2023).

⁷ Кудінов С. С., Шинкар Т. І. Кримінально-правовий механізм обмеження інформаційної діяльності, яка містить ознаки колабораціонізму. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2021. №3, ч.2. С. 26/

Що стосується злочинів проти основ національної безпеки, то інформаційної сфери стосуються норми ст. ст 109, 110, 110-2, 111, 111-1, 111-2, 114, 114-2 ККУ. Зокрема, кримінальна відповідальність за цими статтями передбачена за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ст.109); умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ст. 110); фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2); державна зрада (ст.111); колабораційна діяльність (ст.111-1); пособництво державі-агресору (ст.111-2); передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства (ст. 114); несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст.114-2) тощо⁸.

Отже, застосування вищеперахованих норм як частини кримінально-правового механізму обмеження прав громадян на інформацію доводить свою ефективність та дієвість. Однак російсько-українська війна породжує нові кризові ситуації, які загрожують національній безпеці України, тому виникає потреба в удосконаленні кримінально-правового механізму обмеження прав громадян на інформацію в інтересах забезпечення національної безпеки.

На підставі викладеного пропонуємо:

1) уточнити поняття «здійснення інформаційної діяльності» у пункті 4 ст. 9.1.1 проєкту КК («створення, збирання, одержання, зберігання, використання чи поширення інформації з метою забезпечити підтримку державі-агресору»). Вважаємо, доцільним у зазначеному понятті обмежитися вказівкою на єдину мету – забезпечення підтримки держави-агресора;

2) визначити громадянина України суб'єктом в усіх складах кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1–7 ст. 111-1 КК;

3) виключити вказівку на «добровільність співпраці» в частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК (ч.1 ст. 9.1.8 проєкту КК).

⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 10.04.2023).